

Inhalt

Radencommunisme, 2e jaargang, nr. 4, maart- april 1940	1
De arbeidersklasse en de revolutie	1
Over de perspectieven van de komende klassenacties	6
De ontwikkeling van het kapitalisme sinds 1918.....	8
De situatie aan het einde van de oorlog.....	9
De organisatie van de productie is een noodzaak.....	10
De bolsjewistische reactie.....	11
Voorwaarden voor de machtsvorming van de arbeiders.....	11
De organisatie van de macht van de arbeiders in de bedrijven	13
De algemene regeling van productie, distributie en machtsorganisatie	13
In het land van de grote leugen	14
Het boerenvraagstuk	16

Radencommunisme, 2e jaargang, nr. 4, maart- april 1940

De arbeidersklasse en de revolutie

I.

In alle revoluties van de 19e eeuw, de burgerlijke revoluties, hebben de arbeiders een belangrijke rol gespeeld. Zij vormden met de kleine burgers de grote massa van de bevolking van de hoofdsteden. Zij hadden te lijden onder de maatschappelijke ontwikkeling, ze waren veelal vervuld van diepe ontevredenheid en de schuld daarvan kreeg het heersende systeem, de heersende klasse, die baas was over de regering. Was er een aanleiding die tot een uitbarsting leidde, dan vormden deze arbeiders, meest handwerkers uit kleinbedrijf, de kern van verzet, trokken gewapend tegen de troepen op, vochten, op de barricaden en gaven zó zware, of zelfs vernietigende stoten aan het regeringsstelsel.

Zo was het al gegaan in de grote Franse revolutie van 1789-1793, zo ging het in 1830, in Parijs en Brussel, in 1848 in Parijs, Berlijn en Wenen. Dan was steeds de maatschappij rijp geworden voor een nieuwe heersende klasse of klassengroep (in 1830 in plaats van het herstelde grondbezit de geld-bourgeoisie, in 1848 in plaats van de geld-bourgeoisie, door de intussen opgekomen industrie, de industriële bourgeoisie). Die stond dan klaar de macht in handen te nemen. De arbeiders hadden dat niet bedoeld, ze wilden zelf beter worden en praatten wat over democratie en volksregering. Maar zij wisten niet, precies hóe en intussen werd in stille besprekingen en op de stadhuizen een nieuwe regering in elkaar gezet, met wat hocus-pocus en hoera erbij, en de arbeiders konden naar huis gaan en aan hun werk. Zolang ze als een willende, georganiseerde massa, bovendien gewapend, tezamen stonden, waren ze een macht, eerst gevleid, dan gevreesd door de nieuwe klasse; zodra ze weer aan het werk waren, waren ze machteloze verstrooide enkelingen tegenover het georganiseerde bestuursapparaat, dat nu weer in werking trad, nu ten dienste van de nieuwe klasse.

Er ligt op het eerste gezicht iets vreemds in, dat telkens opnieuw "het volk", zoals het toen heette, de meerderheid, zich weer terug liet dringen tot machteloze onderworpenheid onder een heersende minderheid. Daarom zou het ook naïef zijn om ook nu maar eenvoudig te vertrouwen op de "meerderheid" van de arbeiders, als waarborg dat

ze het zullen winnen. Men dient juist in die vroegere revoluties na te gaan, hoe het kwam, dat de arbeiders na het zaakje voor de nieuwe heersers opgeknapt te hebben, weer de ouden knechten werden.

Men kan zeggen: de maatschappij, het economisch leven, was voor iets anders nog niet rijp. Maar dat is een mystieke formule, die alleen achteraf iets zegt. Wat hier als werkelijkheid achter zit is dit, dat de arbeiders nog onzeker waren, verdeeld, onklaar over wat ze wilden of moesten, terwijl de bourgeoisie heel precies voelde of wist wat ze wou. Beslissend waren de geestelijke krachten, die de economische ontwikkeling in elk van de klassen opriep, en ze daardoor sterk of zwak maakte. De arbeiders zagen nog heel veel terug naar vroegere tijden, waren slechts gedeeltelijk vóór al het nieuwe. De bourgeoisie was er geheel voor; zij kon aantonen, dat wat zij wilde de vooruitgang was, de opheffing van de oude belemmeringen en onderdrukkingen. Zij had bovendien het geld, de pers, de openbare mening, door haar kranten bewerkt; haar zienswijze werd door tal van bekwame schrijvers en redenaars verkondigd. Tegen die georganiseerde macht konden de weinige woordvoerders van de arbeiders niet op. Geen wonder dat de massa's zich door mooie leuzen, woorden en schijn in de war lieten brengen. Wat de bourgeoisie verkondigde waren de mooie leuzen van de eenheid en samenwerking van het gehele volk, broederlijk voor dezelfde vrijheid tegen de reactionaire onderdrukkers optrekend. Hoe kon daartegenover de leer van de verdeeldheid van dat volk, van de klassenstrijd tussen hen die praktisch als strijdgenoten tegen dezelfde vijand moesten optreden, ingang vinden bij de massa's?

Bovendien, wat deze bourgeoisie wilde, was toch ook het toekomstig geluk voor allen, niet door een onmogelijke fantastische toekomstwereld dadelijk in te voeren, maar door solide, dadelijk praktisch uitvoerbare verbetering, waarop dan later het algemene geluk zou volgen. Wat in werkelijkheid dan kwam, was dat de nieuwe klasse zich steeds vaster in het zadel zette en dat de maatschappij zich in de richting van haar grotere macht ontwikkelde.

II.

De twintigste eeuw is de eeuw van de arbeidersrevoluties. Het begon in Rusland.

Nu waren de omstandigheden in allerlei opzicht anders dan bij de 19e eeuwse revoluties in West-Europa. De arbeiders, die in Rusland als kracht van de revolutie optraden waren arbeiders van de grootindustrie, in reuzenfabrieken met moderne machinerie en personeel van vele duizenden samenbracht. Het regeringssysteem, dat elke staking bloedig onderdrukte, was hun meest directe vijand, die ze moesten zien te vernietigen. De tsaar was de bondgenoot en agent van het buitenlands kapitaal, dat de fabrieken dreef, meest met buitenlandse ingenieurs, en dat bovendien door belastingen de boeren uitzoog. De arbeiders werden opgevoed door socialistische propaganda, die vooral van de bolsjewistische partij, een organisatie van meest intellectuele, toegewijde revolutionairen, uitging. Reeds in 1905 hadden ze door hun massastakingen het tsarisme hard aangetast; nu in 1917 zakte dit onder de oorlog machteloos ineen. Reeds in 1905 hadden ze hun organisatorische kracht in hun sovjets gevonden, zelfbepaling in alle actie van onderop, door de personele, die door middel van raden-delegaties zich tot een grote eenheid samenvoegen. Deze organisatie ontstond ook weer in 1917, vormde weer hun innerlijke kracht in de strijd en werd naar de boerendorpen en naar het leger uitgebreid. De bolsjewistische partij zette als haar politieke lijn door, dat geen samenwerking met groepen of partijen van de bourgeoisie plaats vond, die trouwens klein en zwak was. De bourgeoisie was de vijand en werd uitgeworpen; de arbeidersklasse met de boeren werd de heersende klasse. De partij (nu C.P.) organiseerde het bestuur van het land; maar de kracht in kritieke dagen ging nog steeds van de arbeiders uit.

Zo bij Kornilov¹'s aanval tegen Petersburg, toen de partijleiders geen uitweg zagen, maar de arbeiders spontaan de verdediging organiseerden, met wapens en met propaganda.

De partij organiseerde het bestuur, en ook weldra de oorlog tegen de witte legers, nam daartoe de bekwaamste arbeiders uit de fabrieken, voegde al wat er bruikbaar was van het oude beambtendom en de vroegere officieren aan zich toe en werd gaandeweg tot nieuwe regering. De sovjets verloren hun beslissende plaats en werden contactorganisaties, voor verbinding tussen regering en massa's. Hier komt weer de geestelijke gesteldheid van de klassen als uitvloeisel van de economische toestand naar voren. Wel waren de strijdtroepen van de revolutie groot-industriële arbeiders geweest, maar deze groot-industrieën waren slechts eilandjes in een oceaan van primitief boerenbedrijf; Rusland stond nog slechts aan het begin van een industriële ontwikkeling, en de massa's waren vol van primitieve voor-kapitalistische werk- en denkwijzen. De nieuwe regering deed alles om de industrie planmatig en snel te ontwikkelen door bewuste centrale leiding; de bekwaamste jonge koppen uit de boeren en arbeiders gingen studeren op de talloze nieuwe scholen, werden technici, landbouwkundigen, modern ontwikkelde

¹ Lavr Georgijevitsj Kornilov (Russisch: Лавр Георгиевич Корнилов) (1870-1918); Russisch generaal die vooral bekend werd door de naar hem genoemde mislukte staatsgreep in 1917 (de Kornilov-affaire). https://nl.wikipedia.org/wiki/Lavr_Kornilov

productieleiders. Zij voegden zich in het grote lichaam van de bureaucratie, de leiders van staat en maatschappij, die zich verhieven boven de grote massa van de ongeschoolde arbeiders.

Op een zekere dag in een der volgende jaren gebeurde het dat in Moskou grote winkels geopend werden, waar achter grote spiegelruiten kostbare eetwaren en lekkernijen stonden uitgestald, die men in alle vorige jaren van armoede en schaarste niet, tenminste niet in het openbaar had gezien. En danszalen werden geopend, waar in rijke toiletten heren en dames verschenen, de hoge ambtenaren, de leiders van grote bureaus, directeurs van grote fabrieken en dergelijke, met verbazing aangestaard door de haveloze zwervers op straat met verwonderde verontwaardiging door toegewijde partijgenoten. De nieuwe bourgeoisie! - zo ging het van mond tot mond.

Het was natuurlijk helemaal niet een nieuwe bourgeoisie. Maar het was een nieuwe heersende klasse!

Altijd als er een nieuwe heersende klasse optreedt, noemt de ontnuchterde revolutionair, om zijn kritiek te uiten, die klasse met de naam van de vroegere heersende klasse.

Zo werden in de Franse revolutie de rijke bourgeois met de naam "nieuwe aristocratie" bestempeld.

Zo nu in Rusland. Het was de opgekomen bureaucratie, die zich nu als nieuwe heersende klasse in het openbaar durfde vertonen. Tot nog toe had ze in arbeidersplunje rondgelopen, om geen argwaan te wekken en had ze slechts in stilte van haar hogere levensstandaard geprofitteerd. Nu voelde ze zich gevestigd, onaantastbaar en sterk genoeg om ook in het openbaar te tonen wat ze was.

Van de bourgeoisie onderscheidt deze bureaucratie zich doordat ze niet persoonlijk, maar collectief, gezamenlijk beschikt over de productiemiddelen. In naam is de staat de eigenaar, maar de staat zijn zij, de ambtenaren gezamenlijk, die over de staatsmacht beschikken. Zoals alle meerwaarde in West-Europa in handen van de bourgeoisie komt, zo vloeit het in het Russische staatskapitalisme in de zakken van de staat. Zoals de leden van de bourgeoisie met elkaar streden en strijden, door bekwaamheid, door sluwheid, door geluk, over de verdeling van het totale product, en elk op kosten van de ander het grootste deel zoekt te krijgen, zo strijden de leden van de bureaucratie met elkaar, door kunde, door intrige, door sluwheid, om de beste en hoogste plaatsen en het grootste aandeel. Waarom de bourgeoisie in deze strijd behoefte heeft aan vele vrijheden, politieke en geestelijke, terwijl de bureaucratie omgekeerd politieke en geestelijke onvrijheid in de hoogste mate nodig heeft en doorvoert, daarop kunnen wij hier niet uitvoeriger ingaan.

Maar mag de nieuwe heersende klasse zich als zodanig in haar volle macht tonen, ze wil zich nog niet als zodanig proclameren. Zij houdt vast aan de oude namen, vormen een schijn, opdat de nu onderworpen massa's aan de oude illusies vasthouden. Zo liet Napoleon indertijd munten slaan met het randschrift: *République Française, Napoléon Empereur*. De geliefde naam republiek moest blijven, ook nadat hij zich keizer gemaakt had. En zo blijft Rusland in naam de "arbeidersstaat" de "unie van socialistische Sovjetrepublieken", het land waar "de dictatuur van het proletariaat" is doorgevoerd, en de "communistische partij" heerst. De nuttigheid van deze camouflage, die alleen door een volledig ontbreken van elke vrije uiting mogelijk is, is ook voor de buitenlandse politiek volkomen duidelijk.

Zo blijkt dus, dat ook in Rusland de arbeidersklasse door haar strijd een nieuwe heersende klasse in het zadel gebracht heeft.

III.

De Russische revolutie probeerde zich al spoedig, bij het ophouden van de wereldoorlog, tot wereldrevolutie uit te breiden. In alle landen groeiden felle verzetsbewegingen van de arbeiders op, en overal kwamen communistische partijen, die na een herhaald uitwerpen van opposanten, gehoorzame filialen van Moskou werden. Het uitgesproken doel was, in de kapitalistische wereld van het westen, de bourgeoisie uit de heerschappij te stoten en te onteigenen, de "dictatuur van het proletariaat" als in Rusland, dus de dictatuur van de communistische partij, te vestigen, en naar Russisch model de staat tot meester van een planmatige productie te maken.

Dat dit volkomen mislukte en moest mislukken, lag aan de volkomen onkunde van Lenin en de andere bolsjewistische leiders omtrent het innerlijke wezen van het westelijke groot-kapitalisme. Ze dachten het met de bourgeoisie, de machtige bezitters van de hele wereld, net zo te kunnen klaarspelen als met die paar personen die in Rusland een begin van een bourgeoisie voorstelden. Ze dachten de arbeiders te kunnen winnen met een afwisseling van vandaag dikke revolutionaire woorden en morgen de platste opportuniteitspolitiek.

Het kapitalisme herstelde zich gaandeweg en de Derde Internationale ging als gewone politieke partij meedoen. Haar optreden kwam tegemoet aan de behoefte van vele arbeiders aan felle woorden en radicale eisen tegen de heersende klassen, maar leerde hun niet hun eigen strijd te voeren. De communisten scholden op de sociaaldemocraten als slappe knechten van de bourgeoisie en trachtten dan de volgende dag een bondgenootschap,

een "arbeidersfront" te vormen met deze "arbeidersverraders" (in werkelijkheid een verbond van twee leidersgroepen). Daar hun politiek door Moskou voorgeschreven werd, vaak als aanhangsel van binnenlandse strijd tussen groepen en personen, kwam er nooit veel van terecht.

Toen kwam Hitlers verheffing in Duitsland, de toenemende vrees in Rusland voor de Duitse macht, en ter versterking van haar bondgenootschap met Frankrijk de coalitie van de C.P. met de socialisten en de burgerlijken, het zogenaamde volksfront. Het kon nu lijken of zo gaandeweg elke revolutionaire bedoeling uit de C.P. verdween en ze dezelfde weg opging als de sociaaldemocratie, de weg naar het reformisme in dienst van het kapitaal, met alleen nog maar de wens naar kamerzetels en ten slotte ministerposten. Het ging er ook op lijken, dat ze nu gaandeweg haar oude aanhang bij de arbeidersklasse verloor (kleine fanatiek-trouwe troepjes bleven natuurlijk). Maar daar daartegenover breidde zij haar invloed uit bij de jonge intellectuelen, de studenten, de technici; tal van dikke boeken, studiewerken, tijdschriften, werden door communistische uitgeverij in Parijs, Londen en New York de wereld ingezonden.

Men heeft nu in de laatste maanden wel gemeend, dat Rusland's samengaan met Hitler aan deze aanhangers van de C.P. de ogen zou openen, en zo haar laatste invloed zou doen verdwijnen. Gebleken is daarvan weinig en waarschijnlijk zal juist het tegendeel het geval zijn. Wij zien reeds hoe in de westelijke oorlog voerende landen de arbeiders door de zwaardere druk, en de scherper uitbuiting in verzet komen en dan scherper onderdrukt worden. En daar ook de C.P.-leden scherper door dezelfde regeringen aangepakt worden, wendt zich de sympathie van de strijdende arbeiders weer in hun richting. Wanneer Rusland in scherper strijd met Engeland komt (tot nog toe trachten beide dat nog te vermijden), dan zal het gebruik maken van het wapen, dat het in de C.P. bezit. Dan zal het zichzelf opnieuw als kampioen tegen "het kapitalisme" uitdossen en de arbeiders van deze landen oproepen tot de revolutionaire klassenstrijd, tegen de macht van het kapitaal. En waar de fellere klassenstrijd toch moet uitbreken als gevolg van de oorlogsellende, zullen de C.P.-ers deze ondersteunen, zich aan het hoofd trachten te stellen, om, als de beweging een revolutionair karakter zou krijgen, deze tot een revolutie in Russische zin te maken.

Zo staan de arbeiders in hun strijd om bevrijding voor een moeilijker taak dan het eerst lijkt, als men alleen aan de twee klassen, de bezitters en de niet-bezitters denkt. *De arbeiders hebben voor hun bevrijding niet enkel te strijden tegen de bourgeoisie, maar ook tegen de vijanden van de bourgeoisie.*

Het is een strijd, niet tussen twee klassen, maar tussen drie, tussen de arbeiders, hun oude uitbuiters, en hen die hun nieuwe uitbuiters willen worden. Tegenover de arbeiders is het van de beide andere als het ware een spel met verdeelde rollen. De bourgeoisie wijst naar Rusland, de uitbuiting van de arbeidersmassa's, de grote armoede, de onderdrukking en tirannie en zegt: ziedaar het communisme. En allen die daarvoor afschuw voelen blijven aan haar kant. De C.P. wijst op de zware uitbuiting hier door de bourgeoisie, wekt op tot verzet, steunt het, wordt daarbij als opruier (in de oorlog zelfs als landverrader) vervolgd, maar daarbij wordt zij populair bij de arbeiders, die zich vaster achter haar scharen. En beide groepen arbeiders worden daardoor er van terug gehouden zich de vraag voor te leggen, wat een werkelijke bevrijding van de arbeiders betekent.

Dat betekent niet, dat de strijd tegen elkaar niet ernstig gemeend en niet fel gevoerd wordt. Privaatkapitalisme en staatskapitalisme zijn twee tegengestelde vormen van uitbuiting, al ziet men in Duitsland overgangen en tussenvormen. De bourgeoisie beschouwt de communisten, die haar persoonlijk bezit wil onteigenen en aan de staat brengen, als haar gemeenste vijanden, die met alle macht bestreden moeten worden. En de C.P. beschouwt de onteigening van de bourgeoisie en het bestuur over de productie door de staatsbureaucratie onder haar leiding als de opheffing van de uitbuiting en het begin van een betere wereld. Om dat door te voeren heeft ze de arbeiders nodig en moet ze die in een revolutionaire klassenstrijd tegen de bourgeoisie voeren. Dat noemt ze dan "de proletarische revolutie". En daarin zou dan, nu in het groot-kapitalistische West-Europa, de arbeidersklasse weer eens door haar strijd een nieuwe klasse die over haar heerst in het zadel hebben gebracht.

Dat is programma en ver doel. Maar is er werkelijk kans op dat zo iets kan gebeuren? Daartoe moeten we de klassenverhoudingen in ons modern kapitalisme wat nader beschouwen.

IV.

In de laatste jaren is in steeds toenemende mate gewezen op de betekenis van de klasse van de zogenaamde intellectuelen, de nieuwe middenstand in het moderne kapitalisme. Het zijn de ingenieurs, de afdelingsleiders in de bedrijven, de technici, de chemici, die in de productie in het grootbedrijf een steeds belangrijker rol vervullen, een gevolg van het feit, dat steeds meer de wetenschap en haar toepassing in plaats van de overgeleverde arbeidsmethoden komt. Ook in de administratie; de reclame, het zakelijk beheer komen steeds meer gestudeerde personen, ook in de landbouw dringt de wetenschap en de studie in, alles een bewijs van groter doelmatigheid en beheersing van de natuur in de productie. Daarnaast nemen de vrije beroepen, de openbare diensten toe, zowel

als de bemoeienis van staatsorganen met de productie. Zo komt het, waar al sinds jaren op gewezen is, dat deze intellectuelen steeds meer tot een eigen maatschappelijke klasse uitgroeien. Zij zijn wel een kleine minderheid, vergeleken met de arbeiders, maar ze nemen veel sneller toe, dus worden ze relatief steeds belangrijker in aantal. En nog meer belangrijk door de plaats, die ze als technische leiders in de productie vervullen.

Zolang hun aantal klein was, konden ze beschouwd worden als een groep van tussenpersonen, door opvoeding, afkomst en opvattingen met de bourgeoisie verbonden en voor een deel (omdat zij zelf loontrekkers waren) geneigd zich met de arbeiders te verbinden, dus socialist te worden. Naarmate hun aantal groeit, moet in hen steeds meer een eigen klassenbewustzijn optreden, bepaald door hun klassenpositie en hun klassenbelangen. Wat brengen die mee?

Zij hebben geen belang bij de handhaving van het private kapitalisme. Zij zien zichzelf als de technische leiders van de productie; waarbij de geld bezittende eigenaars alleen maar storende machten zijn, die de productie aan het belang van hun persoonlijk geldbezit dienstbaar maken en vaak helemaal stilzitten. Wat zij moeten wensen is afschaffing van de invloed van de geldbezitters en beursspeculanten op de productie, productie voor de gebruikers, voor de behoeften en verstandige en doelmatige ordening onder hun leiding, dus één of andere vorm van staatskapitalisme. Zijzelf zullen het socialisme noemen, want zij bedoelen dat het ten bate van het gehele volk komt. Ze hebben al eens uitgerekend, wat een onmetelijke vermeerdering van het product mogelijk zou zijn, als alle technische verbeteringen toegepast werden, die het privaatkapitalisme nu ongebruikt laat. Zij voelen zich daarbij als gestudeerde deskundigen boven de onwetende massa der gewone arbeiders verheven; zij zijn de leiders, nu reeds in de technische uitwerking, maar die zich geroepen voelen leiding aan de gehele maatschappij te geven. Natuurlijk nemen ze daar graag de uit de arbeidersbeweging omhooggekomen, hoewel niet gestudeerde, leiders bij zich op, daar deze zich al bekwaam in het leiden van mensen hebben getoond.

Dit klassenstandpunt komt natuurlijk nergens als een duidelijke leer en een goed omschreven programma voor de dag. Het treedt op in allerlei tendensen, vaak verward en tegenstrijdig, aan vroegere vormen aanknappend, zowel bij de intellectuelen in het algemeen als ook in allerlei linkse organen en organisaties. Zo bijvoorbeeld. in de "planeconomie" die steeds groter plaats in tijdschriften en discussies inneemt. Zo ook als kritiek op het Marxisme, dat altijd alleen over de arbeiders sprak en de belangrijkheid van deze nieuwe klasse niet zag; dat dus nu zijn oude botte klassenstrijd-tactiek zal hebben te wijzigen. In Amerika trad voor een dozijn jaren de "technocratie" op, een propaganda van enige ingenieurs en economen, die met veel talent "de heerschappij van de technici" verdedigden; het almachtige groot-kapitaal heeft door haar geleerde dienaren deze beweging weten weg te ridiculiseren. Nu verschijnt in Amerika en in Engeland een uitgebreide boeken en tijdschriftenliteratuur vanwege de C.P., niet voor arbeiders maar voor academie-mensen, bestemd om hun de theorie van het staatsocialisme, onder de naam van Marxisme uit te leggen. En men kon onlangs lezen, dat in beide landen druk bezochte studenten-meetings moties aannamen ten gunste van Rusland en tegen de oorlog in Engeland; deze academische jeugd voelt al weinig meer voor hun vaderlandse kapitaalbezitters. In de S.D.A.P. zijn al sinds jaren dié arbeiders op hun nummer gezet, die de intellectuelen in hun partij niet als voldoende echt-proletarisch, dat wil zeggen niet hun plaats en betekenis als leidende figuren erkenden.

In allerlei meer of minder linkse organen wordt het probleem van de "leiding" - ze noemen het ook wel de elite, de uitverkorenen - als het grote en moeilijke probleem van de revolutie behandeld; de domme massa's alleen kunnen zich niet redden, ze zouden er hutspot van maken. Moeilijk ten eerste omdat er zoveel kandidaat-leiders zijn, en elke kapitein van een krantje van honderd lezers geen maarschalk over een miljoen proleten kan worden. Moeilijk om het conflict met de oude democratische traditie; hoe kan verhinderd worden, dat de brave leider zich tot een gemene dictator verheft?

Moeilijk om het kernprobleem: als die massa's het nu eens verrekken² om zich te laten leiden?

Moeilijk omdat de massa's onwaardige leiders kunnen kiezen en volgen, zoals in Duitsland gebleken is. En als de massa's hun eigen leiders niet kunnen kiezen, wie moet ze dan voor hen kiezen?

Laten we dit probleem over aan wie er door gekweld worden. Wij hebben alleen vast te stellen dat in dit steeds meer naar voren schuiven van het probleem van de leiding een teken is te zien van de toenemende invloed van de klasse van de intellectuelen, die over de arbeiders wil heersen. Zij zijn de dragers van het maatschappelijk ideaal van een planmatig van boven geleide productie, het staatsocialisme. Al naar verschillen in traditie en afkomst treedt dit in de vorm van verschillende ideologieën en ietwat verschillende detail-regelingen op, als sociaaldemocratie, als partij-communisme, als nationaalsocialisme. Niet alleen deze grotere partijorganisaties, maar ook zo goed als alle afgesplinterde kleine linkse oppositiegroepen richten zich, meer of minder bewust, naar

² Er stond: *verdraaien*, een woord dat door Israël Querido is gebruikt in de betekenis van *verrekken*, *verdommen*.

het doel van een maatschappelijke revolutie, waarin de kracht van de arbeidersmassa's de bourgeoisie moet overwinnen en – als een nieuwe heersende klasse – de leiders van een staatskapitalistische productie aan het roer moet brengen.

V.

Daartegenover heeft de arbeidersklasse zelf de productiemiddelen in bezit te nemen en daarmee haar bevrijding door te voeren. Dit in bezit nemen van de productiemiddelen is de inhoud van haar revolutie, tegelijk bron en wezen van haar kracht. Het wordt haar voorgeschreven door een diep gegroeid bewustzijn van economische noodzakelijkheid. Het springt in haar op, spontaan, als vanzelf, in volkomen strijd met alle tradities, waarin zij opgevoed is. Die tradities trachten haar dus tegen te houden, terug te houden van deze revolutionaire daad, of deze weer ongedaan te maken, en telkens zullen ze daarin tot op zekere hoogte slagen. De overwinning op deze oude ingeprinte vooroordelen, de vernietiging van deze tradities, waarop de machteloosheid van de arbeiders berust, is dan de voortgang van de revolutie.

Die tradities zijn van tweeërlei aard. Onder de miljoenen arbeiders die buiten de invloed van het socialisme gebleven zijn is het de kapitalistische traditie, de eerbied voor de kapitalistische orde, de eerbied voor het kapitaal eigendom, waarvan ze niet zien, dat het eigenlijk niets anders dan uitbuitingsrecht is. Bij de andere miljoenen, die door socialisme en arbeidersbeweging opgevoed zijn is het de traditie van de arbeidersbeweging, de eerbied voor het zogenaamd georganiseerd optreden, waarvan ze niet zien, dat het inderdaad leiding van boven is, dus neerkomt op beheersing door een nieuwe klasse.

De traditie betekent beheersing van de economie door de politiek. Want alleen door de politiek weet de bourgeoisie een verouderde eigendomsvorm in stand te houden, die de arbeiders verhindert de productiemiddelen naar behoren te gebruiken. En nieuwe "revolutionaire" politiek moet een nieuwe eigendomsvorm brengen die opnieuw de arbeiders en de productie samen beheerst. Wat de arbeiders hebben door te voeren is beheersing van de politiek door de economie. Op de basis van hun onmiddellijke beschikking over de productiemiddelen – eerst als doel, als inhoud van een diep in hen gegroeid rechtsbewustzijn, dan als daad, maar een daad, die zich over jaren en wellicht generaties van strijd en groei uitstrekt – groeit hun raden-organisatie, die de oude traditionele politieke vormen zal vernietigen, omdat zij in de vaste bodem van de economische ondergrond wortelt.

De vormen, die deze strijd en deze ontwikkeling zullen aannemen, en hun verloop, kunnen wij niet vooruitzien; te veel onbekende en onverwachte factoren treden daarbij op. Wel kunnen wij trachten ons rekenschap te geven van de krachten, van de klassen, hun belangen, hun strijdmiddelen, die dan tegenover elkaar staan. Het zijn steeds minderheidsgroepen, sterk door hun organisatie waar de arbeiders tegenover staan, en die ze door het organiseren van hun eigen massa's moeten overwinnen. In de eerste plaats de staatsmacht met al haar organen, ongewapende en gewapende, waar de bourgeoisie met haar geldmacht achter staat. Wordt deze door politieke of economische catastrofes ondermijnd, dan spelen de directe klassenorganisaties een grote rol, de voornaamste rol. Dezelfde crises, die de arbeiders in beweging brengen, zullen de middenstanders nog veel erger treffen; deze kunnen niet de economie direct in handen nemen, maar wel trachten, door gewapende partijbenden te vormen tezamen met andere ontwortelden, een nieuwe heerschappij over de economie te vestigen. De arbeiders kunnen direct de economie aanvatten, door zichzelf naar bedrijven te organiseren en deze door het radensysteem tot eenheid te maken. Maar zij zullen ook daar de strijd door te vechten hebben met de intellectuele leiders, die zullen menen, dat hun technische onmisbaarheid ook hun sociaal leiderschap mee moet brengen.

Deze arbeidersmacht kan zich slechts ontwikkelen, doordat tegelijk met en in het gevolg van de praktische omvormingen de theoretische inzichten verhelderen en de oude tradities worden overwonnen. Het allereerste begin van deze verheldering beleven we nu in de propaganda van het radencommunisme, in aansluiting dan de eerste zelfstandige klassenbewegingen. Naarmate dit inzicht een groter verspreiding onder de arbeiders vindt, naar die mate zal de kracht en de zekerheid van hun komende klassenbeweging groeien.

En daardoor wordt de grondslag voor een werkelijke proletarische revolutie voor hun eigen bevrijding gelegd.



Over de perspectieven van de komende klassenacties

Het uitbreken van een nieuwe grote oorlog heeft de gedachte aan de komende arbeidersrevolutie weer actueel gemaakt. En tegelijk daarmee begint ieder zich de vraag te stellen: wat zijn de vooruitzichten van de komende massabeweging? Zullen we als zijn resultaat een zegevierende arbeidersmacht naar voren zien komen, die het

kapitalisme definitief heeft vernietigd en een begin maakt met de opbouw van de communistische samenleving? Of zal opnieuw de revolutie in kapitalistische banen worden afgeleid?

Onwillekeurig trekt men daarbij vergelijkingen met de revolutionaire periode van 1917-1920 en tracht men op te sporen in welk opzicht de situatie voor de revolutie nu gunstiger of ongunstiger is geworden. Men wijst er op dat in 1918 de arbeiders niet "rijp" waren voor het communisme, dat ze nog te veel vertrouwen stelden in de sociaaldemocratie dat ze zich door de invloed van de Russische revolutie hebben laten verwarren. En men geeft dan zijn mening over de werking van deze geestelijke invloeden in de komende revolutionaire periode. Men wijst op de thans voor ieder zichtbare binding van de sociaaldemocratie aan het kapitaal, die de in revolutionaire strijd gewikkelde arbeiders van haar politiek afkerig moet maken, Men wijst op het wegvallen van de Russische illusie bij de arbeiders. Is de eerste werking van deze ontgoochelingen een ontmoediging, die op het ogenblik de passiviteit van de arbeidersklasse kan verklaren, later, als de arbeiders weer de weg hebben weten te vinden tot het voeren van massale klassenstrijd, zal hij vrucht dragen, doordat de arbeiders, niet meer gehinderd door de vroegere waanbeelden hun doel en toekomst veel klaarder voor ogen zien.

Zeker zit in deze beschouwingen een kern van waarheid. Maar ze zijn niet voldoende om ons een inzicht te geven in de omstandigheden van de komende revolutionaire periode. Met het wegvallen van bepaalde illusies en waanbeelden is nog niet gezegd dat *alle* illusies en waanbeelden weg moeten vallen. Zelfs is niet gezegd, dat de oude arbeiderspartijen niet weer opnieuw dienst zullen kunnen doen als verstikkings van de revolutionaire strijd, wanneer ze tegenover de arbeiders met zogenaamde "nieuwe, frisse" denkbeelden komen, hen weer de mogelijkheid van een nieuwe ontwikkeling laten zien - waarbij hier natuurlijk slechts sprake kan zijn van kapitalistische ontwikkeling, al zal die dan ook onder fraai klinkende namen worden aangekondigd.

Ook in 1918 was de sociaaldemocratie sterk gecompromitteerd door een vier jaar lange openlijke ondersteuning van de keizerlijke imperialistische politiek. Toch heeft ze een groot gedeelte van de Duitse arbeidersmassa's weer in haar kielzog weten te krijgen. Dat ze hierin slaagde kwam doordat ze nog iets te bieden had: het vooruitzicht op een rustige, vredige ontwikkeling tegenover het perspectief van hevige, verbeterde klassenstrijd dat de revolutionaire inzichten openden. De bourgeoisie in de geallieerde landen was ongeslagen uit de oorlog getreden, geen revolutionaire beweging bedreigde haar macht. De sociaaldemocratische regering in Duitsland trad op als beschermeling van deze Entente-bourgeoisie - door haar bemiddeling konden in Duitsland levensmiddelen in grote hoeveelheden worden ingevoerd en konden de uit het leger ontslagen arbeiders hun plaats in het productieproces weer innemen. De sociaaldemocratische regering dulden, dat betekende de hulp van de machtige Entente-bourgeoisie³ aanvaardden, om de gevolgen van de oorlog zoveel mogelijk te herstellen. De revolutionaire strijd tegen de Ebert-regering⁴ aanbinden, dat betekende tegelijk de strijd tegen de ongeslagen legers van de Entente-machten, dat betekende de strijd tegen het kapitalisme van de gehele wereld.

Tegelijk werd een groot deel van de arbeidersklasse misleid door de "socialisatieplannen" en de "democratie", ingesteld door de sociaaldemocratie. De arbeiders werden geleidelijke, rustige groei naar het socialisme in het vooruitzicht gesteld, waarbij het kapitaal stap voor stap door overheidsmaatregelen zou worden onteigend en heftige klassenbotsingen zouden worden vermeden.

Grote massa's van de Duitse arbeidersklasse, grote delen van het leger, samengesteld uit verschillende klasselementen, steunden daarom de regering Ebert. Zij haakten naar rust en vrede, verafschuwden alles wat hen hinderde hun oude bestaan van vóór de oorlog weer op te vatten. Zo grepen ze met beide handen aan wat de sociaaldemocratie hen scheen te bieden. Zij ondersteunden de regering, hielpen mee de revolutionaire kern van het proletariaat een nederlaag toe te brengen en gingen naar huis om hun oude werkzaamheden op te vatten en de leiding van de staat en de productie aan anderen over te laten.

Wel was hiermee de revolutionaire periode nog niet afgesloten, verscheidene malen nog kwamen soms grote delen van het proletariaat in opstand. Maar daar de kapitalistische ontwikkeling van Duitsland ondertussen verder voortschreed, misten zij de ondersteuning die ze nodig hadden: de ondersteuning door een *algemene* opstand van het proletariaat. Zo konden zij telkens als plaatselijke of partiële acties worden onderdrukt, tot ze ten slotte in aantal en in kracht begonnen af te nemen. De eerste proletarisch-revolutionaire bewegingen in Duitsland hadden de nederlaag geleden.

³ Entente: een aantal losse bondgenootschappen in de twintigste eeuw, met name die tussen de landen die in de Eerste Wereldoorlog tegenover keizerrijk Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en het Ottomaanse Rijk (de Centralen) stonden; de Entente is niet hetzelfde als de Geallieerden tijdens de Eerste Wereldoorlog. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Entente>

⁴ Friedrich Ebert (1871-1925); Duits politicus van de Sociaaldemocratische Partij van Duitsland (S.P.D.). In 1918 Rijkskanselier, vervolgens Rijkspresident tot zijn dood. https://nl.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Ebert#Rijkskanselier

Was de sociaaldemocratische regering er niet in geslaagd de kapitalistische ontwikkeling weer opnieuw aan te zetten, dan was de ontwikkeling in Duitsland ongetwijfeld anders verlopen. In plaats van af te nemen waren de proletarische bewegingen dan ongetwijfeld in aantal en omvang toegenomen, tot ze waren uitgegroeid tot een regelrechte strijd om de macht met het kapitalistische regime. Zó ver is het echter nu niet gekomen. Lang voordat de kapitalistische politiek van de sociaaldemocratie aan zijn eind was gekomen, was de Duitse arbeidersklasse ontgoocheld, versplinterd, was het revolutionair enthousiasme door de telkens weer zich herhalende nederlagen gebroken. Toen dan ook het liberaal-kapitalistische stelsel bankroet ging had de groot-bourgeoisie gemakkelijk spel. De nationaalsocialistische dictatuur vernietigde de laatste resten van "vrijheid" die de arbeiders onder het liberale kapitalisme hadden bezeten. Zij organiseerde de uitbuiting op nieuwe grondslag en kondigde daarmee het begin aan van een nieuwe fase in de kapitalistische ontwikkeling. Zo is het al of niet slagen van een revolutionaire beweging ten nauwste afhankelijk van de vraag in hoeverre het kapitalistische nog ontwikkelingsmogelijkheden heeft. De contrarevolutionaire machten zijn in hun optreden door deze mogelijkheden beperkt.

Toch mogen we dit alles niet mechanisch opvatten alsof een overwinning van de revolutie onmogelijk zou zijn zolang het kapitalisme nog ontwikkelingsmogelijkheden biedt⁵. Het kapitaal vindt een uitweg uit *iedere* situatie, tenminste zolang de actie van de arbeiders deze uitweg niet afsnijdt. Maar de uitweg die het kapitaal vindt gaat steeds ten koste van het proletariaat, dat voortdurend sterker moet worden uitgebuit en heviger moet bloeden. Slechts zolang de moeilijkheden van de revolutie groter schijnen dan de ontberingen van het kapitalisme, laten de arbeiders zich de heerschappij van het kapitaal welgevalen; pas dán wanneer de verschrikkingen van het kapitalisme zó groot zijn geworden dat de arbeiders bereid zijn alles op het spel te zetten om zich van de druk te bevrijden, zijn de omstandigheden rijp voor een proletarische overwinning. Hierbij speelt het inzicht een belangrijke rol, het inzicht dat doet *begrijpen* wat het kapitalisme op een bepaald moment nog weet te bieden. Maar zelfs waar dit inzicht tekort schiet kan de gang van de revolutie slechts geremd worden, wanneer het kapitalisme voor de arbeidersklasse inderdaad nog slechts de grootste ellende weet te brengen, wanneer het niet langer in staat is deze ellende te doen onderbreken door perioden van betrekkelijke rust, dan moet noodgedwongen het inzicht rijpen dat het zó niet langer kan. Dan *moet* noodgedwongen⁶ het proletariaat opnieuw in verzet komen en de kapitalistische maatschappij aantasten.

De ontwikkeling van het kapitalisme sinds 1918

Zeker zijn de kapitalistische ontwikkelingsmogelijkheden nu niet meer dezelfde als in 1918. Dat wil zeggen, dat de strijd tussen kapitalisme en communisme nu op een andere basis zal verlopen dan toen.

De periode van het "vrije kapitalisme" is nu definitief afgesloten. Wel is in vele landen de organisatie van het kapitaal nog niet zo ver doorgevoerd als in Duitsland, maar van een "vrij kapitalisme" kan men daar toch al evenmin meer spreken. Het feit dat in enkele belangrijke industriële wereldcentra de concurrentiestrijd aan banden is gelegd, dat het kapitaal daar optreedt als georganiseerde macht, maakt ook in de andere landen – willen zij niet in de onderlinge concurrentie verslagen worden – organisatie van het kapitaal nodig.

Dat betekent, dat een terugkeer naar het vroegere, liberale kapitalisme, waar iedere kapitalist zijn eigen concurrentiestrijd zelfstandig moest uitvechten, onmogelijk is. De kapitalistische ontwikkeling is door de opheffing van de vrije concurrentie in Duitsland in een nieuw stadium getreden, en kan tot de oude toestanden niet meer terugkeren.

Deze overgang van het *liberale* naar het *door de staat georganiseerde kapitalisme* heeft diepgaande consequenties. In het liberale kapitalisme had de staat een belangrijke functie, niet alleen was hij het onderdrukkingsapparaat van de uitgebuite klasse, niet alleen hield hij de concurrentiestrijd binnen bepaalde grenzen, om een zich onderling doodvechten van de bezittende klasse te voorkomen, hij hielp ook mee de algemene verhoudingen te scheppen waardoor kapitalistische uitbuiting mogelijk was, doordat hij bepaalde voor het kapitaal in het algemeen noodzakelijke, maar vaak niet renderende werkzaamheden verrichtte (bouw van wegen en spoorlijnen, post, onderwijs, sociale voorzieningen, organisatie van de uitbuiting in de koloniën) en doordat hij in geval van oorlog

⁵ "Een maatschappijformatie gaat nooit onder, voordat alle productiekrachten tot ontwikkeling gebracht zijn die zij kan omvatten, en nieuwe, hogere productieverhoudingen treden nooit in de plaats, voordat de materiële bestaansvoorwaarden ervoor in de schoot van de oude maatschappij zelf zijn uitbroeid. Daarom stelt de mensheid zich altijd slechts taken, die zij kan volbrengen." <https://www.marxists.org/nederlands/marx-engels/1859/1859voorwoordbijdrage.htm> (Voorwoord tot de Bijdrage tot de kritiek op de politieke economie, 1859; M.E.W., Bd 13, p. 9).

⁶ Het proletariaat wordt niet tot de revolutie *gedwongen*, maar ertoe *gedreven*.

het door hem opgebouwde machtsapparaat tegen het apparaat van de concurrerende kapitaalsmacht liet optrekken. Deze algemene taak van de staat was echter beperkt, het aantal gebieden waar hij ingreep besloeg slechts een onderdeel van het gehele maatschappelijke leven, en de tijden van oorlog waarin hij optrad als de rechtstreekse vertegenwoordiger van het hele kapitaal waren slechts voorbijgaande perioden in een tijd van kapitalistische vrijheid. In het moderne door de staat georganiseerde kapitalisme is dit echter veranderd. Thans is er geen onderdeel van het economisch leven meer dat niet door de staat gecontroleerd, geregeld en in voorgeschreven banen geleid wordt. Het ingrijpen van de staat in de gehele maatschappij gaat nog veel verder dan vroeger in de oorlog, en wat toen als tijdelijk, als abnormaal gold, is nu blijvende regel geworden. De staat is in zijn geheel ingeschakeld als de politiek georganiseerde macht van het kapitaal. De organen van de staatsmacht zijn geworden tot directe organen van de kapitalistische uitbuiting en concurrentie.

Dit alles brengt echten tegelijk een verandering in de aard en de richting van de productie teweeg. Door het opheffen van de liberale vormen van de concurrentiestrijd is tegelijk de arbeidsvrijheid verdwenen. De arbeiders kunnen niet meer werk zoeken waar zij willen, en de kapitalisten kunnen niet meer de arbeiders aannemen die zij willen, de arbeidskracht wordt evenals de grondstoffen door de staat gedistribueerd. Dit gebeurt niet slechts in Duitsland en Rusland, maar ook in Frankrijk en Engeland, en in mindere mate ook in Nederland. Daardoor zijn de arbeiders feitelijk gekomen in een slavenpositie. Waar ze ook werken, ja zelfs als ze werkloos zijn, staan ze feitelijk in dienst van altijd dezelfde staat. Vaak is het de staat die hen hun loon geheel of gedeeltelijk uitbetaalt, (arbeidskampen, gesubsidieerde werkverschaffing), maar steeds bepaalt de staat de hoogte van hun loon. De staat heeft daardoor de volkomen zeggenschap over de grootte van de consumptie door de arbeidersklasse. Vanzelfsprekend betekent dit een beperking tot het uiterste.

Anderzijds geeft de werkzaamheid van de staat aanleiding tot het ontstaan van geheel nieuwe industrieën. De beperking tot het gebruik van grondstoffen, die zoveel mogelijk binnenslands kunnen worden geproduceerd, roept een gehele "ersatz"-industrie in het leven, die kunstrubber, celstof, enzovoort maakt. Tegelijk moet een steeds groter deel van de productie zich richten op het vervaardigen van wapens en allerlei oorlogstuig. Daardoor heeft de gehele productie een nieuwe richting genomen, hij richt zich steeds meer – enerzijds op het vervaardigen van productie-middelen (machines voor nieuw op te richten industrieën, wegeaanleg, transportmiddelen) – anderzijds op vernietigingsmiddelen. De levensmiddelen-productie wordt steeds meer beperkt en kan beperkt worden door de slaven-positie van het proletariaat.

Ook deze verandering in de aard van de productie vond plaats tijdens de vroegere oorlogen. Maar dit was toen slechts een tijdelijke onderbreking van meer "normale" omstandigheden, terwijl nu haar blijvend karakter wordt bepaald door de definitieve nederlaag van het liberale kapitalisme. Ook al kan het kapitalisme voortleven, ook al kan het winst blijven maken – zij het dan, dat deze winst steeds meer onvoldoende wordt, waardoor het zich voortdurend straffer moet organiseren, de productie steeds meer in genoemde zin beperken – het kan niet meer in de levensbehoeften van de brede massa voorzien. Integendeel, het brengt voor de arbeidersklasse steeds grotere ellende, steeds verder voortschrijdende vernietiging. Daarom is het ten ondergang gedoemd, door de revolutie van het proletariaat.

De situatie aan het einde van de oorlog

Wanneer de arbeidersklasse een eind maakt aan de oorlog, zal hierdoor een geheel andere situatie worden geschapen dan in 1918 het geval was.

In 1918 was de val van de monarchie voldoende om de vrede mogelijk te maken. Het Duitse kapitaal was in de oorlog verslagen, het moest gevoelige klappen incasseren, maar het had de mogelijkheid zich op beperkter basis weer te herstellen en de ontwikkeling voort te zetten. De hervorming in de staatsmachine bracht voor het functioneren van het kapitalisme geen moeilijkheden mee. Ook zonder de keizer kon men wel winst maken, en men deed het.

Anderzijds waren de arbeiders niet rechtstreeks gedwongen om hun strijd op een breder platform te stellen. Zolang het kapitaal zich bij het bestaan van een democratische regering neerlegde en niet trachtte de monarchie te herstellen, konden de arbeiders zich met het vooruitzicht van een geleidelijke verbetering en van een geleidelijke groei naar het socialisme vergenoegen. De hier en daar oplaaiende verzetsacties doen niets af aan het bestaan van deze algemene regel. Vaak waren zij het antwoord op pogingen van reactionaire groepen om de monarchie te herstellen en zakten zij in elkaar als de oude toestand weer was hersteld. Vaak kwamen zij voort uit bijzondere noodtoestanden, die een enkel gebied in het bijzonder troffen en die door regeringsmaatregelen konden worden verzacht. Voor een *algemene* revolutionaire opstand waren echter blijkbaar de voorwaarden niet aanwezig.

Hierdoor was de bourgeoisie in staat een groot gedeelte van het staatsapparaat intact te houden. Het leger, de burgerwachten, de politie konden worden behouden en opnieuw worden georganiseerd om de plaatselijke

opstanden neer te slaan. Tot vorming van een georganiseerde politieke macht bij de arbeidersklasse kwam het daarentegen niet.

Na de tegenwoordige oorlog zal dit ongetwijfeld geheel anders zijn. Het nationaalsocialistische staatsapparaat is nu zo vervlochten met de hele kapitalistische uitbuiting, dat het door de bourgeoisie niet meer kan worden gemist. Een paleisrevolutie, zoals Scheidemann⁷ in 1918 gedwongen was te ondernemen kan de vrede nu niet meer brengen. Want de heersende klasse kan de weg naar de vrede in Duitsland niet meer inslaan. De oorlog is gericht tegen het nationaalsocialistische stelsel, dat de Britse wereldmacht bedreigt doordat het tegelijk met de economische doordringing in vreemde gebieden de politieke heerschappij importeert.⁸

Maar in het nationaalsocialisme heeft de Duitse bourgeoisie haar gehele kapitaal gestoken. Met het nationaalsocialisme zou de organisatie van haar productie, de handel met het buitenland, de georganiseerde uitbuiting der arbeidersklasse onmogelijk worden. De door het nationaalsocialisme opgerichte nieuwe industrieën zouden hun waarde verliezen; het kapitaalbezit van de Duitse bourgeoisie zou evenveel waard worden als dat van de Russische in oktober 1917. Daarom moet de Duitse bourgeoisie, Hitler of geen Hitler, het nationaalsocialistische systeem vasthouden.

Anderzijds kan de arbeidersklasse met hervormingen in het staatsapparaat geen genoeg meer nemen. De staat grijpt nu veel directer in hun leven in dan in 1918 het geval was. De staat bepaalt waar ze moeten werken, transporteert hen naar willekeur ver van hun gezin naar het andere eind van het land. De staat bepaalt hoeveel ze nog kunnen verbruiken om te leven. De staat is hun politieke organisatie, hun partij, hun vakvereniging, hun krant. De staat bepaalt wat ze moeten denken en zeggen. De staat laat hen geen seconde van vrijheid, noch op hun werk, noch thuis. Willen de Duitse arbeiders verandering brengen in hun toestand dan is er maar één mogelijkheid, de nationaalsocialistische staat vernietigen.

Dit is het belangrijkste verschil met 1918, en dit verschil heeft v r dragende consequenties, Want het betekent dat de strijd tussen kapitaal en arbeid nu op het uiterste zal gaan. Het betekent ook, dat tegelijk met de vernietiging van de staat de bezittende klasse haar bezit heeft verloren, dat de organisatie van de productie kapot is geslagen en dat deze weer opnieuw ter hand zal moeten worden genomen. Het betekent dat nu de strijd zal ontbranden over de vraag *wie* de organisatie van de productie ter hand zal nemen.

De organisatie van de productie is een noodzaak

De vernietiging van de nationaalsocialistische staat en de onteigening van de bourgeoisie betekent echter nog niet de overwinning van de arbeidersklasse. Het proletariaat zal slechts dan overwinnen als het er in slaagt het nu brandende probleem op te lossen: *de organisatie van de productie op nieuwe (communistische) grondslag*.

In dit opzicht kan het voorbeeld van Rusland ons veel leren. Ook in Rusland voltrok zich de onteigening van de bezittende klasse door het optreden van de arbeiders. Verschillende omstandigheden, waaronder wel voornamelijk de sociale structuur van het land, maakten echter een zelfstandig beheer van de productie door de arbeidersklasse onmogelijk. Daardoor kwam een nieuwe macht op die de organisatie van de productie aan zich trok en die daardoor de nieuwe heersende klasse werd.

Aan het voorbeeld van Rusland kunnen we zien, dat de opbouw van een communistische samenleving slechts mogelijk is, als de arbeiders *zelf* de organisatie van de productie ter hand nemen. Niet een boven de arbeiders staand apparaat van partij of vakvereniging, niet een laag van intellectuelen of op de voorgrond tredende arbeiders moet deze taak volbrengen. Ongetwijfeld zullen er pogingen worden gedaan om de productie op deze wijze opnieuw te organiseren. Maar tegen deze pogingen moet de arbeidersklasse zich met alle macht verzetten, wil ze niet een nieuw tijdperk van onderdrukking en uitbuiting tegemoet gaan.

Enkele algemene lijnen omtrent deze strijd kan men nu reeds trekken. De organisatie van de productie op nieuwe grondslag is een absolute noodzakelijkheid, daar valt niets aan te veranderen. Dat deze organisatie niet meer kan plaats hebben naar de vrij-kapitalistische beginselen is even zeker. Daarom kan de strijd nog maar gaan tussen twee maatschappijvormen: de staatskapitalistische en de communistische. Anders gezegd, de strijd voor de communistische maatschappij valt samen met de strijd tegen het bolsjewisme⁹.

⁷ Philipp Scheidemann (1865-1939); Duits sociaaldemocratisch politicus. https://nl.wikipedia.org/wiki/Philipp_Scheidemann

⁸ Zie Radencommunisme, nr. 2, De Tweede Wereldoorlog. [Noot van de G.I.C.]

⁹ Een verwarde uitdrukking van Otto R hle; zie: De strijd tegen het fascisme begint met de strijd tegen het bolsjewisme / Otto R hle. – 2003 (1939) <https://aaap.be/Pages/R%C3%BChle-nl-2003-De-Strijd-Tegen-Het-Fascisme.html>

De bolsjewistische reactie

De kapitalistische reactie kan slechts optreden op de wijze die de kapitalistische ontwikkelingsmogelijkheden toelaten. En zoals we reeds hebben gezien, zijn deze mogelijkheden slechts – daar de bourgeoisie in de revolutie moet worden onteigend – staatskapitalistisch.

Hiermee is niet gezegd, dat de oude kapitalistische bourgeoisie en haar ideologische vertegenwoordiger, de sociaaldemocratie, in het geheel geen rol meer zullen spelen. Wanneer een revolutie, bijvoorbeeld in Duitsland uitbreekt, zal zij zeker trachten daar het liberale kapitalisme te herstellen. Maar dit kan zij slechts doen door de productie volkomen te ontwrichten en de arbeidersklasse te terroriseren. Want er is geen mogelijkheid om de moderne Duitse industrie in het Britse kapitalisme in te schakelen. Alleen een plundering van het land op de wijze van Denikin¹⁰ en Wrangel¹¹ kan het democratische kapitalisme nog teweegbrengen. Een nieuwe ontwikkeling kan het niet meer doen beginnen en daarom zal het in zijn pogingen worden verslagen.

Anders is het gesteld met de staatskapitalistische mogelijkheden. Een – mede onder invloed van Rusland – gebolsjewiseerd Duitsland zou tezamen met Rusland een machtig staatskapitalistisch blok kunnen vormen, dat de strijd tegen de overige kapitalistische wereld met kracht voort zou kunnen zetten. De onteigening van de particuliere kapitalisten, die meer en meer zelfs van een uitbuitingsstandpunt bekeken, tot zuivere parasieten op de meerwaarde worden, zou de gehele kapitaals-organisatie ontzaglijk versterken. Het is dan ook geen wonder dat reeds nu de particuliere belangen van de kapitalisten in botsing komen met de algemene politiek van de nationaalsocialistische staat (Thyssen¹²). Een verdere toespitsing van deze tegenstellingen naarmate de oorlog langer duurt is zeker, en even zeker is het, dat de macht van het nationaalsocialisme door het verzet van deze afzonderlijke kapitalisten niet kan worden gebroken. Daardoor wordt de nationaalsocialistische staat zelf steeds meer en meer gedrongen in de richting van een staatskapitalistische productieregeling.

Een bolsjewisering van Duitsland na een proletarische opstand zou dan ook geen verandering brengen in de algemene loop van de ontwikkeling. Weliswaar zou het kapitalistische regiem er door worden verstevigd, maar de strijd tegen het overige kapitaal zou hierdoor niet ophouden. Integendeel, hij zou slechts heftiger en bloediger worden. Een hernieuwde revolutie van het proletariaat wordt dan noodzakelijk.

Slaat de revolutie in Duitsland echter tegelijk over naar Rusland en naar andere landen, dan wordt de situatie veel gunstiger. Dan wordt de macht van het staatskapitalistisch regime in Rusland zelf direct aangetast en krijgt de communistische opbouw groter mogelijkheden.

Daarom is het eerst nodige voor het slagen van de proletarische revolutie: *uitbreiding over de grenzen*. Géén beperking van de beweging tot één enkel land – de gehele kapitalistische wereld moet in de opstand worden betrokken.

Voorwaarden voor de machtsvorming van de arbeiders

Om deze staatskapitalistische ontwikkeling te verhinderen staat de arbeidersklasse slechts één weg open: het zelfstandig organiseren van de productie. De naar een staatskapitalisme strevende machten zullen haar echter geen rust laten en trachten zelf het heft in handen te krijgen. Het vraagstuk van de organisatie van de productie valt daardoor samen met het vraagstuk van de organisatie van de politieke macht.

Dit geldt trouwens voor ieder klasse die tot economische macht komt: wil zij in staat zijn deze te behouden tegen de aanvallen van andere klassen, dan moet zij tegelijkertijd de politieke macht tegenover die klassen te organiseren. Het verschil is slechts, dat in de vroegere maatschappijvormen de economisch heersende klasse de klasse van de uitbuiters was, die door haar machtsorganisatie een aanval van de uitgebuitenen op het systeem moest

¹⁰ Anton Ivanovitsj Denikin (Russisch: Антон Иванович Деникин) (1872-1947) was een Russisch (tsaristisch) generaal en commandant van de Witten tijdens de Russische Burgeroorlog. https://nl.wikipedia.org/wiki/Anton_Denikin

¹¹ Pjotr Nikolajevitsj Wrangel (Russisch: Барон Пётр Николаевич Врангель, ook wel: Duits: Freiherr Peter von Wrangel) (1878-1928) was een Russisch (tsaristisch) officier en commandant van de Witten tijdens de Russische Burgeroorlog. https://nl.wikipedia.org/wiki/Pjotr_Wrangel

¹² Thyssen was een grote Duitse staalproducent, opgericht door August Thyssen; Thyssen fuseerde in de jaren 1980 met Krupp tot ThyssenKrupp AG; een van de grootste technologiebedrijven van de wereld; de thuisbasis van deze beursgenoteerde organisatie bevindt zich in het Duitse Essen. Fritz Thyssen steunde de N.S.D.A.P. sinds 1924 met geld, maar verzette zich tegen de oorlog. <https://nl.wikipedia.org/wiki/ThyssenKrupp>

verhinderen. In de communistische maatschappij echter worden alle klassen opgeheven, de politieke machtsvorming van de arbeiders heeft hier slechts ten doel de bevestiging van de macht van de klasse tijdens de revolutie mogelijk te maken.

Een eerste voorwaarde voor het tot stand komen van de arbeidersmacht is, dat alle tegenstellingen binnen de arbeidersklasse worden opgeheven. Zonder dit is de machtsvorming door de klasse als eenheid niet mogelijk.

Het gaat hier echter niet in de eerste plaats om de opheffing van de ideologische verschillen. Door de bolsjewisten wordt dit als het wezenlijke gezien; zij menen, dat slechts als het verschil in denkwijze tussen de arbeiders is verdwenen, de klasse tot gemeenschappelijke actie in staat is. Daarom willen zij de hele klasse door hun partij op sleeptouw laten nemen, zonder te bedenken, dat dit het zekerste middel is om de zelfstandige macht van de arbeidersklasse geheel te breken.

Als Marxist moet men zich bewust zijn, dat een verschil in opvatting, in denkwijze voortkomt uit een verschil in klassenpositie. Natuurlijk niet in individuele gevallen, maar wel als men de verschillende opvattingen als maatschappelijke verschijnselen beziet. In alle vroegere perioden van klassenstrijd kan men dit bevestigd vinden. Men hoeft bijvoorbeeld slechts te denken aan het verschil in denkwijze tussen een havenarbeider, een diamantbewerker en een kantoorbediende. Ook binnen de arbeidersklasse bepaalt de rol die men in het productieproces speelt de denkwijze.

Wanneer we dan ook spreken van opheffing der tegenstellingen tussen de arbeiders als eerste voorwaarde voor de organisatie van een proletarische macht, dan gaat het hier niet om opheffing van het verschil in denkwijze. Dit laatste kan slechts het resultaat zijn wanneer het verschil in de economische positie is opgeheven. *De economische gelijkheid van de arbeiders* is een eerste voorwaarde voor het groeien van een arbeidersmacht. Concreet ziet dit er zo uit, dat de voorrechten van de arbeidersaristocratie worden opgeheven, dat de vakorganisaties (voor zover ze nog bestaan), die de geestelijke en materiële meerderheid¹³ van deze aristocratie over de andere arbeiders handhaven, worden ontbonden, dat de arbeiders in de bedrijven hun bedrijfsorganisaties vormen om gezamenlijk, als eenheid over de te nemen maatregelen te beslissen. De door het kapitalisme uit de productie gestoten arbeiders moeten weer in het productieproces worden opgenomen – eenheid van actie tussen werkende en werkloze delen van het proletariaat zou anders niet tot stand kunnen komen. Het *scheppen van een economische gelijkheid van de arbeiders* moet het eerste werk zijn van de revolutie, wil de macht van de arbeidersklasse zich kunnen vestigen.

De drijfkracht van de revolutie zal natuurlijk gelegen zijn in de proletarische centra, Mijn- en industrie-districten, grootbedrijven in de steden vormen de voornaamste centra van proletarische macht. Hier klopt het hart van de productie, hier zijn de arbeiders in grote producerende eenheden bijeen om georganiseerd te kunnen optreden. Hiertegenover zullen allerlei onbetekenende bedrijfjes, overblijfselen van de klein-kapitalistische periode, geen rol spelen. Zij zullen waarschijnlijk door de daarin werkende arbeiders aan hun lot worden overgelaten, wanneer dit zonder schade voor de voortgang van de productie mogelijk is. In ieder geval spelen zij bij de organisatie van de productie geen rol. Op deze wijze worden de belangrijkste productiecentra tegelijkertijd de centra van proletarische machtsvorming.

De economische gelijkheid van de arbeiders is geen morele eis, al zal hij ongetwijfeld ook als zodanig gesteld worden. Maar hij zal als zodanig alleen inslaan omdat elke economische ongelijkheid de eenheid van de arbeidersklasse bedreigt, zijn strijdkracht verzwakt en daarom de macht van de klasse in gevaar brengt.

Behalve het opheffen van de economische ongelijkheid binnen de arbeidersklasse is ook het scherp scheiden van het proletariaat en zijn vroegere onderdrukkers een noodzakelijke voorwaarde voor het slagen van de proletarische revolutie. Het proletarische regime is niet "democratisch" in de zin van het burgerlijke, het erkent niet de "gelijke rechten van alle mensen", uitbuiters en uitgebuitenen, het kan slechts rechten toekennen aan één groep van mensen, namelijk aan diegenen, die een maatschappelijk noodzakelijke functie vervullen, het moet alle parasietendom opruimen. Ook dit is geen morele eis, maar een noodzakelijkheid voor het totstandkoming van macht. Zolang men aan een groep van mensen het recht toekent om te leven zonder te produceren zolang laat men de mogelijkheid open van contrarevolutionaire machtsvorming.

Hoe het proletariaat er in kan slagen de organisatie van een burgerlijke macht te beletten, kunnen we afleiden uit de maatregelen die de arbeiders in Catalonië in de eerste dagen van de Spaanse revolutie namen. Zonder dat het geld werd afgeschaft, namen zij het besluit, dat slechts mocht worden verkocht op vertoon van een bewijs dat de koper werkzaam was als arbeider in een bedrijf, als *miliciano*, of dat hij om bijzondere reden (lichamelijke ongeschiktheid) van de arbeid was vrijgesteld. In Catalonië werd deze maatregel zeer spoedig weer ingetrokken,

¹³ Bedoeld: *overwicht*.

doordat de arbeiders zich door hun organisaties lieten overhalen. Toch kan zij een belangrijk wapen zijn in handen van de arbeiders. Hierdoor wordt het voor de leden van de bezittende klasse onmogelijk gemaakt zich tijdelijk terug te trekken, te leven van hun vergaard bezit, en ondertussen samen te zweren om tot contrarevolutionaire actie over te gaan. Zij zijn gedwongen zich te melden bij de arbeidersraden en kunnen op deze wijze onder controle worden gesteld. Tegelijk vormt deze maatregel een eerste stap op de weg naar de organisatie van productie en distributie door middel van de arbeidstijdrekening.

De organisatie van de macht van de arbeiders in de bedrijven

De machtsorganisatie door de arbeidersklasse kan slechts langs natuurlijke weg tot stand komen op grondslag van de organisatie in de bedrijven. Tot doel heeft zij de organisatie van de productie, tot middel van het gelijkmaken van alle arbeiders in economisch opzicht en het afscheiden en onder de controle stellen van de leden van de bourgeoisie die niet op normale wijze in de productie kunnen worden opgenomen. Natuurlijk zal ook de gewapende macht van de arbeiders op dezelfde grondslag moeten berusten.

In de bedrijven waar de arbeiders gezamenlijk produceren, of in proletarische districten als mijnndistricten, Ruhrgebied, beleggen zij vergaderingen om de problemen van het ogenblik te bespreken. Hier wordt overlegd over de maatregelen die nodig zijn voor de voortgang van de productie en de handhaving van de macht. Van hieruit worden ook de acties ondernomen. Van hieruit worden afgevaardigden gestuurd naar andere bedrijven en naar de arbeidersraden om de mening van de producenten te vertegenwoordigen. Van hieruit trekken de arbeiders als het nodig is op, om een contrarevolutionaire poging die zich hier of daar voordoet de kop in te drukken. Moeten bepaalde werkzaamheden gemeenschappelijk door een groter aantal arbeiders worden verricht, – verdediging tegen geregelde aanvallen van contrarevolutionaire troepen die zich in het buitenland hebben verzameld, of het verrichten van op zichzelf staande werkzaamheden die buiten de normale productie vallen – dan zenden deze bedrijven arbeids- of strijdploegen, die via het bedrijf van wapenen, levens- en arbeidsmiddelen worden voorzien. Want de bedrijven zijn de werkelijke centra van de proletarische macht, hier moeten de wapenen, de levensmiddelenvoorraden zijn, opdat het werkelijk de georganiseerde producenten zijn die hierover beschikken en opdat geen vijandige macht zich ervan meester kan maken.

De algemene regeling van productie, distributie en machtsorganisatie

Ook al zijn de afzonderlijke bedrijven en productiegebieden de centra van proletarische macht, als op zichzelf staande onafhankelijke eenheden kunnen ze toch niets uitrichten. Een communistische organisatie is slechts mogelijk als er een algemene regeling tot stand komt, als er een vast verband wordt gelegd tussen de afzonderlijke productie-eenheden en als de productie planmatig wordt georganiseerd.

Deze gemeenschappelijke organisatie zal vanaf de eerste dag van de revolutie moeten worden tot stand gebracht, omdat zonder haar een voortzetting der productie niet mogelijk is – het onderlinge verband tussen de arbeiders zou worden verbroken, er zou geen verband meer bestaan tussen productie en consumptie, het hele maatschappelijk leven zou een chaos worden, waarin plunderingen en strooptochten de plaats zouden innemen van productie en distributie.

Wanneer zowel de productie als de distributie wordt geregeld door de afzonderlijke bedrijfsorganisaties – noodzakelijke waarzonder geen macht van de arbeidersklasse kan bestaan – dan zal ook de gemeenschappelijke organisatie hierop moeten berusten. In de bedrijfsvergaderingen zullen ook de algemene problemen worden besproken en vertegenwoordigers van de verschillende zienswijzen uit het bedrijf zullen worden gezonden naar de centrale bijeenkomst waar het overleg met de andere bedrijven tot stand komt. Op die manier zal men de besluiten kunnen nemen die aangeven op welke wijze de regeling moet verlopen.

Belangrijke beslissingen zal men op deze wijze moeten nemen. Het productieapparaat zoals dit van het kapitalisme is overgenomen is voornamelijk gericht op productiemiddelen waaronder veel “ersatz” en oorlogsmiddelen. In de proletarische maatschappij zal de productie een geheel andere richting moeten krijgen. Men zal dus telkens moeten beslissen over de vraag of een bepaald bedrijf met zijn productie moet voortgaan, of het zal worden gesloten, of dat het zijn productie zal omschakelen. Vanzelfsprekend kan over deze dingen slechts beslist worden in algemene bijeenkomsten, waar zowel de belangen van de arbeidersklasse in zijn geheel ten aanzien van productie en consumptie zijn vertegenwoordigd, als de arbeiders uit het betrokken bedrijf, die de technische mogelijkheden kunnen overzien. Hoe verder het gebied van de revolutie zich uitstrekt, hoe grootser dergelijke problemen worden, de vraag of de Balkan landbouwgebied zal blijven, of zich als industriegebied zal ontwikkelen is een voorbeeld van de omvang die dergelijke vraagstukken kunnen nemen.

De beslissing over deze problemen zal in algemene discussies moeten plaats vinden. Nog onmiddellijker echter blijkt de noodzaak van een algemene regeling uit het vraagstuk van de organisatie van de distributie op grondslag

van de aanwezige productiekrachten. De producten van ieder bedrijf moeten worden overgebracht naar de andere bedrijven die deze nodig hebben, de producten van de levensmiddelenindustrie moeten door middel van de bedrijfsorganisaties aan de arbeiders worden afgestaan. De vraag doet zich direct voor: op hoeveel product kan ieder bedrijf aanspraak maken? Waarheen moet het zijn eigen product zenden?

Deze vragen kunnen ongetwijfeld slechts worden opgelost als een algemene boekhouding tot stand wordt gebracht, die de productie en de behoeften van de verschillende bedrijven weerspiegelt. Ook deze boekhouding kan dus slechts gebaseerd zijn op een boekhouding in de afzonderlijke bedrijven, die direct door de arbeiders zelf wordt gevoerd. De centrale boekhouding zal één der belangrijkste taken zijn van de arbeidersraden, die in het algemeen de middelpunten zijn waar de verschillende verbindingen der bedrijven samenkomen.



In het land van de grote leugen¹⁴

Er zijn zeer veel boeken uitgekomen over de Sovjet-Unie, maar geen van de schrijvers van die boeken legde bij zijn beoordeling voornamelijk de maatstaf aan: in hoeverre hebben de arbeiders in de U.S.S.R. zelf de macht in handen? Het is dan ook de grote verdienste van Ciliga dat hij dat wel doet.

Hij ging naar Rusland als lid van de linkerfractie van de Joegoslavische Communistische Partij. Zijn eerste reactie op zijn doorreis door Rusland is verwondering over de armoede die er heerst. Maar doordat hij steeds meer van de toestanden leert kennen en omgang heeft met partijinstanties en arbeiders, begint hij allengs te begrijpen, dat er iets moet haperen in het systeem. Hij ontmoet oppositionele groepen en sluit zich bij hen aan. Hij wordt gearresteerd en leert de Russische gevangenen kennen. En dat is de plaats waar hij het best te weten komt, wat er in de Russische arbeiders leeft. Niet alleen omdat er daar van de meest uiteenlopende richtingen en uit de meest verscheidene milieus aanwezig zijn, maar omdat het de enige plek in Rusland is waar men vrijuit kan spreken en debatteren; ja, zelfs kranten kan uitgeven. Wie denkt dat Ciliga in een Russische modelgevangenis is terechtgekomen heeft het echter mis. Voedsel, verwarming, huisvesting zijn er even erbarmelijk als in andere gevangenen. De opzichters zijn even wrede schurken. Maar het verschil zit daarin, dat de gevangenis waar Ciliga drie jaar verbleef een zogenaamde politieke isolator was. In deze gevangenen komen voor het grootste deel revolutionairen en deze lieten zich niet zo gemakkelijk onderdrukken. Hun vrijheden hebben ze door harde strijd veroverd. Hongerstakingen waarbij zelfs doden vallen behoren niet tot de uitzonderingen en worden met grote hardnekkigheid en solidariteit gevoerd.

In deze gevangenis komt hij in aanraking met leden van de sociaaldemocratische fractie, anarchisten, verschillende Trotskistische stromingen, boeren, partijloze arbeiders, grote en kleine bureaucraten. Doordat er steeds nieuwe bijkomen uit alle delen van het land en deze hun ervaringen vertellen, krijgt hij een beeld over de toestanden en de stemming van de arbeiders en boeren van heel Rusland. Er zijn "wandelgroepen" (die bij het luchten steeds samenkomen) van verschillende politieke richting gevormd, die ijverig discussiëren en kranten uitgeven. Daar maakt hij dan ook een politieke ontwikkeling door, juist omdat hij er zit in de periode dat Rusland een ontwikkeling doormaakt. Het eerste vijfjarenplan, de industrialisatie en de collectivisatie worden doorgevoerd en diegenen die zich niet onmiddellijk onderwerpen, of op de een of andere manier verdacht worden het Plan in de weg te staan, bevolken de gevangenen van de U.S.S.R.

Oorspronkelijk sluit hij zich aan bij de Trotskistische groep, maar juist door de hierboven geschetste ontwikkeling gaat hij de betekenis van het Trotskisme en Leninisme begrijpen en sluit hij zich aan bij de uiterst linkse groepen.

Kort voor hij in de gevangenis kwam schreef hij dit:

"[...] deze mening over het vijfjarenplan was natuurlijk in absolute tegenspraak met de officiële theorie zowel van het Stalinisme als van het Trotskisme. Het Trotskisme evenals het Stalinisme zag in deze gebeurtenissen niets anders dan een strijd tussen twee sociale systemen: het socialisme en het privé-kapitalisme, tussen twee klassen: het proletariaat en de bourgeoisie (waarbij deze laatste dan de koelakken en de overblijfselen van alle vroegere leidende klassen omvatte). Naar mijn mening evenwel waren er drie maatschappelijke systemen, die elkaar hier bekampten¹⁵: het staatskapitalisme, het privé-kapitalisme en

¹⁴ Ante Ciliga (1898-1992); Kroatisch politicus en schrijver; sinds 1920 lid van de Communistische Partij van Joegoslavië; opgesloten in Stalin's Goelag in de jaren 1930, later een fervent nationalist. https://en.wikipedia.org/wiki/Ante_Ciliga

¹⁵ Bedoeld: *bestreden*.

het socialisme, die respectievelijk drie klassen vertegenwoordigden: de bureaucratie, de bourgeoisie (met inbegrip van de koelakken) en het proletariaat. Het verschil bestond daarin, dat Stalinisten en Trotskisten het staatskapitalisme aanzagen voor socialisme en de bureaucratie voor het proletariaat. Trotski evengoed als Stalin, laat de staat voor het proletariaat doorgaan, de dictatuur van de bureaucratie over het proletariaat voor de dictatuur van het proletariaat, en de overwinning van het staatskapitalisme op het privé-kapitalisme en het socialisme voor een overwinning van dit laatste. Het verschil tussen Stalin en Trotski bestond daarin, dat Stalin hier zuiver socialisme en zuivere dictatuur van het proletariaat in zag, terwijl Trotski zich rekenschap gaf van de leemten en bureaucratische vervormingen van het systeem.

Ik persoonlijk kwam tot de conclusie, dat het hele bureaucratische regiem vernietigd moest worden en dat een nieuwe sociale revolutie van arbeiders en kolchozenleden – gericht tegen de bureaucratie – noodzakelijk was. Waar is, dat ik op dat ogenblik de belangrijkheid van mijn verschil van inzicht met dat van de Trotskisten nog onderschatte, het leek me dat ik eenvoudig verder was dan zij en dat het verschil tussen onze beide meningen slechts tijdelijk was. Ik hoopte, dat de oppositie op de duur tot dezelfde conclusie zou komen als ik en mij derhalve op deze weg zou inhalen. In de volgende jaren zou ik echter gaan inzien, hoe sterk de organische banden waren die de Trotskistische oppositie aan het bureaucratische Sovjetregime verbonden; deze banden waren te sterk dan dat deze oppositie ooit de kloof zou kunnen overbruggen tussen een linksgerichte bureaucratische klik en een proletarische revolutie.”

En hier zijn mening in de gevangenis:

“Gezegd moet worden dat van een sociaal en politiek standpunt bezien het “programma” van Trotski alle hoop van de linksen vernietigde. Sedert 1930 verwachtten ze dat hun leider stelling zou nemen en verklaren zou dat de huidige Sovjetstaat geen arbeidersstaat was. En nu definieerde Trotski hem, reeds in het eerste hoofdstuk van het 'programma', klaar en duidelijk als een 'proletarische staat'. Nog erger was de ontgoocheling op het gebied van het vijfjarenplan: het socialistisch karakter van zijn doeleinden en zelfs van zijn methodes werd in het programma met nadruk erkend. Alle polemiek op sociaal domein werd voor ordinaire ruzie uitgekreten: 'De Sovjet-Unie is de fase van het socialisme nog niet binnen getreden, zoals de aan het bewind zijnde stalinistische fractie beweert, doch bevindt zich slechts in de eerste fase van een evolutie naar het socialisme.' Verderop werd het vijfjarenplan, dat steunde op uitroeijing van de boeren en onbarmhartige exploitatie van de arbeiders, geïnterpreteerd als een “poging van de bureaucratie om zich bij het proletariaat aan te passen”. Kortom, de U.S.S.R. was bezig zich te ontwikkelen op het fundament van de proletarische dictatuur. Vergeefs zou voortaan de hoop zijn, dat Trotski er ooit toe zou komen onderscheid te maken tussen bureaucratie en proletariaat, tussen staatskapitalisme en socialisme. Diegenen onder de 'ontkenners' van links, die geen socialisme konden zien in dat wat men in Rusland bezig was op te bouwen, stond niets anders meer open dan met Trotski te breken en de 'Trotskistische bond' te verlaten. Een tiental – waaronder ik zelf – besloot daartoe inderdaad. Zoals toen gebruikelijk is, motiveerden wij ons uittreden met een schriftelijk verklaring.

De hoofdinhoud dezer verklaring was, dat de positieve houding van Trotski ten aanzien van de sociale verschijnselen, gevoegd bij zijn negatieve houding ten aanzien van de politieke superstructuur logischerwijze moest uitlopen op een zuiver politieke revolutie. Maar een dergelijke revolutie zou, om de dingen zo goed mogelijk te regelen, het personeel van de bureaucratie doen wisselen het drenken in een klein beetje liberalisme, zonder evenwel de grondslagen van het regiem te wijzigen.

Het zou een herhaling worden van 1830 [...]

Wat mij het meest ergerde in het programma van Trotski was dat het nog in staat geacht mocht worden de illusies van het westelijk proletariaat aangaande Rusland te versterken in plaats van ze te vernietigen.

Als Stalin zei: 'wij hebben het socialisme reeds verwezenlijkt', bepaalde Trotski zich er toe te preciseren: “pardon, niet het socialisme, doch pas zijn eerste fase' [...]

Het verschil tussen onze oppositie en het Trotskisme lag niet alleen in de wijze van beoordeling van het regime en van begrijpen van de huidige problemen, het lag voor alles in de opvatting van de rol, die het proletariaat in de revolutie te spelen had. De motor van de revolutie was volgens de Trotskisten de partij, voor de uiterst linkse groepen de arbeidersklasse. De strijd tussen Stalin en Trotski betrof de politiek van de partij en haar leidend personeel, voor beiden was het proletariaat slechts een lijdend voorwerp.

De communistische groepen van uiterst links daarentegen interesseerden zich voor alles voor de positie en de rol der arbeidersklasse, voor wat ze in feite in de sowjet-maatschappij was, en ze moest worden in een maatschappij, die zich waarachtig tot taak zou stellen het socialisme op te bouwen. De ideeën en het politieke leven van die groepen openden mij een nieuw perspectief en wierpen vraagstukken op die de

Trotskistische oppositie onbekend waren: hoe dient het proletariaat het aan te leggen, om de productiemiddelen te veroveren die aan de bourgeoisie ontnomen zijn, om de partij en de regering daadwerkelijk te controleren, om de arbeidersdemocratie in te voeren en de revolutie te bewaren voor bureaucratische degeneratie.

Ik constateerde niet zonder ongerustheid een leemte in de brieven en andere geschriften van Trotski die ons in de gevangenis bereikten: Trotski sprak er nooit van stakingen te willen organiseren, de arbeiders op te wekken tot de strijd tegen de bureaucratie, de arbeidersklasse te mobiliseren ter verwezenlijking van het Trotskistische economische programma.“

Het boerenvraagstuk

Ook het boerenvraagstuk heeft de aandacht van Ciliga. Hij laat duidelijk zien dat de geschiedenis van de collectivisatie de geschiedenis van een stuk klassenstrijd is.

“Een nieuwe toekomst, al zou die dan nog verschrikkelijke offers vragen deed zich voor de boerenstand open. De aardbeving van de collectivisatie kondigde tevens de dageraad van een nieuwe dag aan. Afschuw en hoop werden in hetzelfde ogenblik geboren. Het was immers onmogelijk zich niet door de hoop te laten meeslepen, als bovendien iedere weerstand de mensen naar de hongerdood kon voeren of naar de maagdelijke wouden van het uitgestrekte sovjet-noorden. Geen andere uitweg ziende, aarzelde het merendeel van de boeren eerst nog even, om zich tenslotte te onderwerpen.

In april en mei 1930 begreep ik, dat geen macht ter wereld de hervormingen kon tegenhouden en dat het achterlijke keuterboerendom plaats ging maken voor een machtige staatslandbouwindustrie die gebaseerd zou zijn op de kolchozen. Behalve in het schrikbewind en de technische vooruitgang, vond de bureaucratische collectivisatie nog een bondgenoot in de sociale toestand van het oude Russische dorp met zijn klassentegenstellingen. De tradities van de Russische plattelandsgemeenschappen, het primitieve collectivisme van de boeren, droegen in belangrijke mate bij tot het succes van de collectivisatie. In het Russische dorp was de kapitalistische boer, de koelak die een makkelijk leventje leidde ten koste van de arbeid van anderen, niet geliefd. De bureaucratie nu had deze haat tegen de koelak, dat instinct van de landelijke gemeenschap, tot haar eigen voordeel weten te exploiteren. Het komt meer voor dat revolutionaire verwachtingen van de massa verwezenlijkt worden onder reactionaire vormen.

De koelak was niet alleen gehaat bij de dorpsgemeenschap, die de middelste lagen van de bevolking omvatte, maar ook bij de behoeftige elementen en de dagloners, die de onmiddellijke slachtoffers van de koelak waren. Immers deze laatste pachtte de grond van de behoeftigen, terwijl de dagloners zijn betaalde krachten waren. De 'anti-koelakse' gezindheid van deze beide laatste categorieën speelde een belangrijke rol in de strijd tussen de koelakken en de bureaucratie, vooral in die streken, waar het kapitalisme van de koelakken reeds grote vorderingen gemaakt had en waar bijgevolg de weerstand tegen de bureaucratische collectivisatie bijzonder hardnekkig was (Oekraïne, Noord-Kaukasië, Sibirië). De landbouwcollectivisatie werd uitgevoerd door middel van een aantal ingewikkelde, soms tegenstrijdige maatregelen. Men gaf de grond van de koelakken aan de kolchozen, evenals hun vee. Ze hadden ze maar in bezit te nemen, daarna zou men wel verder zien. De machine deed zijn intree in het dorp, de plattelandseconomie kwam nader tot de industrie, het dorpsleven nader tot het stadsleven. De nieuwe economie wierp alle vroegere gewoonten omver, bracht de onderste lagen van de bevolking omhoog en nam zelfs een deel ervan op onder haar administratief personeel. Het was voor een gemiddelde boer ontegenzeggelijk een bevordering als hij tot voorzitter van een kolchoz of zelfs maar tot 'brigadier' of 'akkerleider' werd benoemd. Dan deden zich ongedachte perspectieven voor hem open en zijn organisatorische aanleg ontwikkelde zich. Een arme jonge boer, die tractorbestuurder werd, steeg werkelijk een paar treden op de maatschappelijke ladder. Toch deed hij in werkelijkheid niets anders dan van patroon veranderen, aangezien hij nu in plaats van arbeider in dienst van een koelak, arbeider in dienst van bureaucratie geworden was. Het gros¹⁶ van de massa veranderde niet van positie.

¹⁶ Gros: het overgrote deel.

De dagloners van de kolchozen werden bij voortduring gruwelijk geëxploiteerd en hun toestand deed sterk denken aan die van de vroegere lijfeigenen.

De vruchten van de kolchoz-arbeid, evenals die van de industrie, eigende de bureaucratie zich toe, beginnend bij de lagere ambtenaren van de kolchoz (of van de fabriek) tot aan de allerhoogste leiders in het Kremlin toe. De mate van exploitatie, waaraan de onderscheiden arbeidersgroepen blootstonden, verschilde evenzeer als het aantal voorrechten die de diverse lagen van de bureaucratie genoten. Maar dat alles veranderde niets aan de fundamentele verdeling van het land in twee kampen:

De geëxploiteerde arbeidersmassa's enerzijds, de exploiterende leiders and zijds“.

En hieronder nog een citaat, waaruit duidelijk blijkt, dat de boerenkwesitie ook in de komende revolutie een probleem zal zijn, waarmee rekening moet worden gehouden.

“Gedurende de Octoberrevolutie hadden de boeren 30.000 bedrijven van grootgrondbezitters, die tezamen de helft van de Russische bodem besloegen, tot de hunne gemaakt; daarna hadden ze de privébezittingen, de keizer- en de kerkelijke landeigendommen onder elkaar verdeeld. Thans moesten tien, twintig miljoen van de vijftientig miljoen boerenbedrijven die Rusland telde, geliquideerd worden. Ze moesten in enige honderdduizenden kolchozen verdeeld worden en onder controle gesteld van enige duizenden machine - en tractorstations, die aan de staat toebehoorden. Hoe belangrijk de 'spontane verdeling' van oktober ook geweest was, ze was oneindig veel gemakkelijker uitvoerbaar geweest dan de huidige collectivisatie. Inderdaad is het eenvoudiger 30.000 bedrijven van grootgrondbezitters onder elkaar te verdelen, dan 10 à 20 miljoen boerenbedrijven samen te smelten. Het is makkelijker, enige honderdduizenden adellijke bezitters van hun grond te beroven dan 100 miljoen boeren. Bovendien was de agrarische revolutie van Oktober betrekkelijk eenvoudig geweest, want ze veranderde niets aan de techniek van de landbouw en gaf zelfs aanleiding tot een achteruitgang daarvan. Thans ging het om een landbouwrevolutie, die toepassing van de aller modernste methoden eiste, die voor het merendeel nog niet in gebruik waren op het moment van de collectivisatie.

Bij de Oktoberverdeling was de beroving van de aristocratie gepaard gegaan aan haar uitsluiting buiten de landbouwmaatschappij. De collectivisatie daarentegen eiste dat de vroeger zelfstandige boeren zich zouden aanpassen aan hun nieuwe rol van kolchozen-arbeiders, een rol die van overwegend belang was in het productiesysteem. Om dat te bereiken waren schrikbewind en techniek niet voldoende: een minimum-medewerking van de zijde der boeren was daarbij onmisbaar.“

Het boek van Ciliga is wel het beste dat over Rusland geschreven is. Het legt niet zozeer de nadruk op het levenspeil van de arbeidersklasse maar het laat iets van de werkelijke maatschappelijke verhoudingen in Rusland zien en de klassenstrijd, daaruit voortkomend.

